

Nr 6/1994

Biskoparna och skuldfrågan

Rolf Englund

Förord

I denna rapport av civilekonom Rolf Englund behandlas u-ländernas skuldsituation utifrån resonemang och begrepp i Svenska kyrkans biskopsbrev *Rika och fattiga — om rättfärdighet och moral i global ekonomi*. I förordet, undertecknat av ärkebiskopen Gunnar Weman, sägs att "i centrum för kristen tro står att skuld lyfts bort. Då blir ju - belåret (1993) ett befrielseår." Ansvarig för utarbetandet av biskops - brevet har varit biskop Biörn Fjärstedt.

Ett problem i den debatt som har uppstått mellan biskoparna och näringslivet har varit klyftan mellan det teologiska språkets liknelser och symboler å ena sidan, och mer konkreta krav på politiska beslut och samhällliga förändringar å den andra. Det är svårt att få besked från biskoparna hur och med vilka medel de mer exakt vill förverkliga sin teschuvah, omvändelse, "beslut att göra helt om", när nu "allt levande står inför en global katastrof", som det heter i biskopsbrevet.

Denna rapport ger en mer nyanserad bild av situationen, utan att förringa de allvarliga ekonomiska och moraliska problem som biskoparna påtalar. Men vårt perspektiv är ett annat än biskoparnas: marknadsekonomi, frihandel och företagande har på bara ett halv-sekel givit någon miljard av jordens fattiga bättre livskvalitet, och kan fortsätta att göra det.

Stockholm i maj 1994

Mats Johansson

VD Timbro

Innehåll

Om rimlig ränta	4
Om orättfärdig skuld	6
Om skuldkrisen	7
Om svenskt medvetande	10
Om svenska insatser	12
Slutord.....	15

"The international economic environment is likely to be more favourable for developing countries as a whole during the 1990s than it has been in the last 20 years... Developing countries are projected to grow at a rate of 4,8 per cent per annum during the coming decade, considerably higher than the 3 per cent per annum recorded during the 1980s."

Michael Bruno, Världsbankens chefsekonom.
Financial Times 94-04-15

Om rimlig ränta

Vad anser Svenska kyrkan om tagande av ränta? Här om sägs i biskopsbrevet (s 12):

När lån och räntor i ett ekonomiskt system går utöver rimliga proportioner — när lån upptas för mer än faktiska behov, när räntor överstiger ersättning för arbetsinsats och risk — uppstår spekulation och rent hasardspel med andras pengar och ägodelar. Sådana lånehjul och räntekaruseller stannar till sist av. Då visar det sig att de mindre bemedlade och de fattiga får ta förlusterna men ställs utanför vinsten. Det gäller både för individer, lokalsamhällen och för stater.

Biskopsbrevet lägger, sannolikt med all rätt, en stor del av skulden för den internationella skuldskrisen och den svenska finanskrisen på det faktum att realräntorna stigit på ett av långgivare och låntagare icke förutsett sätt:

Familjer och företag kan ha fångats i en skuldfälla när den beräknade inflationen uteblev och räntorna steg. Eftersom de inte kan betala vad de är skyldiga, riskerar de att förlora också de tillgångar de från början eller för en tid hade.

Biskopsbrevet (s 11) pekar här på betydelsen av stabila spelregler och ett fast penningvärde, eller i avsaknad av ett fast penningvärde, på värdet av inte alltför stora och snabba svängningar i den reala räntan.

Låntagarna i många u-länder i slutet på 70-talet räknade, liksom villaägare och fastighetsspekulanter i t ex Sverige under 70- och 80-talen och deras långgivare, av allt att döma med att inflation och räntor skulle fortfara att vara i ett läge där realräntan blev låg, och hamnade därför i trångmål.

Å ena sidan kan man säga att det var under den förutsättningen som låneaffären ingicks och att det därför skulle vara mindre etiskt av långgivarna att kassera in sina höga realräntor, när dessa blev högre än vad parterna hade väntat sig när de ingick sina avtal.

Å andra sidan kan man säga att både låntagare och långgivare måste anses kapabla att (och förväntas) göra en bedömning av rikerna förknippade med upptagande av respektive givande av lån mot en nominellt fast, och därmed reellt rörlig, ränta. När realräntan blir lägre än väntat, som

på 70-talet, är det inte heller många lån-tagare som beklagar sig och erbjuder långgivaren ersättning för att dennes reala avkastning har blivit sämre än förväntat.

Biskopsbrevet (s 16) konstaterar med ogillande att "räntan sätts högre än omkostnaderna för lånehanteringen" och det berättas (s 30) att Franciskanerorden upprättade egna små banker och pantinrättningar för att ge de fattiga ett alternativ till de mellan 20 och 50 procent ränta som penningutlånare krävde för smålån till folk utan kreditvärdighet. De 5 - 10 procent som munkarna tog, betecknades inte som ränta utan som omkostnader för verksamheten: "Det bar emot att försvara upptagandet av ränta. Teologiskt kunde det inte rättfärdigas."

Vidare sägs i biskopsbrevet (s 36) att "särskilda moraliska krav måste ställas på monetära system där räntan spelar en avgörande roll. Gränsen för ockerränta och spekulation skall vara tydlig."

Biskop Fjärstedt har i olika medier preciserat att Svenska kyrkan ~~är~~ att tio procent vore en lämplig gräns (sannolikt avses därmed real ränta, en hög sådan). "Den varningsflagga som kyrkan fört med sig från allra första tid höjs på nytt mot vår tids monetära och finansiella system. Det är räntan och med den valutafluktuationerna som hotar de skuldsatta och fattiga länderna", sägs det i biskopsbrevet (s 32).

Nils-Eric Sandberg, signaturen Sander i Dagens Nyheter, påpekar (92-10-18) att det alltid har betraktats som en synd att ta ränta. Han hänvisar till att det i 5 Mos 23:19-20 står:

Du skall icke taga ränta av din broder, varken på penningar eller livsmedel eller på något annat varpå ränta kan tagas. Av utlänningen må du taga ränta, men icke av din broder.

Även Platon och Aristoteles ogillade räntan. De första kyrko-fäderna kritiserade räntan med principen att allt skulle ägas gemensamt. Förbudet för kristna att ta ränta utformades på fyra kyrko-möten (år 1139, 1179, 1274 och 1311).

Om orättfärdig skuld

Det kan för en lekman vara svårt att förstå hur biskopsbrevet behandlar de två betydelserna av ordet skuld — synd/skuld och låne/skuld. Vid hantering av pengar och det som har pengars värde uppstår nästan ofrånkomligt skuld. Det hör till spelets regler, heter det (s 33). Där sägs att moralisk skuld uppstår till följd av oförmågan att göra rätt för sig enligt ingångna skuldförbindelser. Om emellertid gränsen för det rättfärdiga överskrids vid skuldens indrivande, sägs det i biskopsbrevet, flyttar den moraliska skulden över "på den eller dem som är orsak till att den skuldsatte inte kan ta sig ur situationen".

De fattiga länderna är skyldiga i ekonomisk mening, enligt skrivna avtal. Men gränsen för det rättfärdiga är överskriden. Därför har, enligt biskoparna, den andligt moraliska skulden glidit över på de rika länderna som inte vågar eller vill låta barmhärtighet och nåd gå före rätt. Denna rätt, tilläggs det, visar sig dessutom förverkad genom överbetalning sedan lång tid (s 33). "Enligt ett rättvist beräkningssystem är skulden redan mer än återbetald" (s 16). Det hänvisas till att "mellan 1982 och 1990 beräknas de fattiga länderna enbart som betalning för sina skulder ha överfört 1 345 miljarder dollar i form av ränta och avbetalningar. Det är en fjärdedel mer än det totala flödet till dessa länder under samma tid. Räntan sätts högre än omkostnaderna för lånehanteringen. Maktövertaget utnyttjas i vinningssyfte".

Tre skäl anges för att skulderna redan skulle vara överbetalade: den höga räntenivån, de förändrade handelsvillkoren och flykten av kapital från Syd till Nord.

Det förefaller dock oklart vad biskoparna menar med sitt krav på inte bara skuldavskrivningar, utan "ensidiga avskrivningar" (s 16):

Skuldkriser har inträffat förr under historiens gång och kunnat lösas genom ensidiga avskrivningar. Det finns erfarenhet av vad som händer om man låter djärv generositet gå före principer.

Den erfarenhet man hänvisar till är främst från "det gamla Mesopotamien" (nuvarande Irak): "I högkulturen där visste man att ekonomin i ett samhälle måste skakas om då och då." När en ny kung tillträdde, tog man som regel tillfället i akt:

Det gick ut påbud att alla skuldförbindelser, som på den tiden var skrivna på lertavlor, skulle krossas. De rikare förlorade, i ett kort perspektiv, och blev självfallet missnöjda, men de fattigare kunde ta nya tag. Ekonomin kom igång.

Även för den på området väl bevandrade kan bakgrunden till det som här berättas vara oklar. Det kan inte uteslutas att de skulder som på den nye konungens befallning krossades till stor del kan ha varit statsskulden. I modern tid avses däremot med begreppet "ensidig skuldavskrivning" normalt att skuldländerna vägrar betala. Hotet om en vägrarfront bland skuldländerna har sannolikt också gjort de rika ländernas regeringar mer benägna till skuldnedskrivningar med hjälp av skattebetalarnas pengar. Svenska Kyrkan får förmodas avse att de rika länderna ensidigt skall skriva av sina fordringar, oavsett det fattiga skuldlandets eget agerande.

Om skuldkrisen

För några år sedan, heter det i biskopsbrevet, blev de fattiga ländernas obetalda skulder ett direkt hot mot bankernas överlevnad i Nord. Den rika världen riskerade total finansiell kris. Då blev man beredd att lägga upp alternativa betalningssystem. De gav också positiva resultat som nästan omedelbart kunde avläsas. Enligt biskopsbrevet handlar det dock inte om att "återställa rättfärdigheten. I stället vill man återställa de skuldsatta ländernas kreditvärdighet och ekonomiska tillväxt så att överföringen av räntor och avbetalningar från Syd till Nord kan fortsätta."

En god beskrivning av skuldkrisen och dess kvardröjande effekter ges i den ansedda (och även av biskop Fjärstedt återopade) tidskriften *The Economist* (93.09.25: "A Survey of Third World Finance"). Skuldkrisen sägs där ha varit en "extraordinary episode in world economic history". Den kom "it seemed, from nowhere" och nästan utan förvarning. Den krossade tillväxten i dussintals länder och hotade världens rikaste länder med ett finansiellt sammanbrott värre än de hade upplevt på 50 år.

Men det var ingen stor konspiration och inte heller någon stor inkompetens som hade förorsakat skuldkrisen, menar *The Economist*. U-ländernas skulder hade ökat från mindre än 100 miljarder

dollar år 1972 till över 600 miljarder dollar år 1981. Den sexdubblingen ser visserligen idag värdslös ut, allrahelst som alla visste vad som gick, men det är värt att komma ihåg, menar tidningen, att det vid den tiden var få som ansåg den egendomlig. Tanken bakom skuldutlösningen är ju att lånen skall omsättas i produktiva investeringar som leder till tillväxt och välstånd. Det är alltså inte lånen i sig som är problemet, utan avkastningen.

Tidningen gör en genomgång inte bara av läget för skuldkrisen och dess länder i snäv mening, utan tecknar en bred bild av vad som håller på att hända totalt med u-ländernas ekonomiska och sociala utveckling. Inflation och budgetunderskott har minskats, skatte-reformer har genomförts, tullar och andra handelshinder minskat och frihandel har ersatt protektionism som mål för den tredje världens länder. Statliga företag har privatiserats, regleringar avskaffats, valutor har gjorts konvertibla och valutaströmmar har släppts fria.

Om det inte finns några export- och importlicenser att bevilja finns det heller inga tjänstemän att muta för att de skall utfärda sålana. Om man får utföra och införa valuta blir det inte lika mycket mygel med biståndsvaluta som när den fria marknaden värdesätter utländsk valuta högre än centralbankens officiella växelkurs, som helst används vid transaktioner suveräna stater emellan. Lån från bankkonsortier, som på 70-talet, har senare ersatts av obligationslån som sprider (om än inte minskar) risker och av direktinvesteringar som ger inte bara valuta utan även teknologi, kunskap och tillgång till marknadskontakter i industrivärlden. Likaså har de finansiella marknaderna alltmer integrerats i världsekonomin.

Övergången till en öppen finansiell ekonomi kan vara äventyrlig, påpekar The Economist och hänvisar till erfarenheterna från Japan, USA och Storbritannien som haft sina finanskriser under 80-talet. Det är ändå länder, hävdar tidningen, som har statstjänstemän och centralbanksledningar som antas veta vad de sysslar med.

Skuldkrisen ledde inte till någon finansiell härdsmälta. Under ledning av Internationella Valutafonden (IMF) räddades situationen genom varierande strategier. Först rullades skulderna vidare och räntan lades till skulden, bankerna tvingades låna nya pengar och IMF satsade egna (skattebetalarnas) pengar i nya lån. Skuldombildningarna utvecklades senare till skuldminskning (debt reduction) genom den så kallade Brady-planen. De offentliga skulderna sattes ner i Paris och banklånen i den så kallade London-klubben. Skuldernas regeringar genomförde i en blandning av egen växande insikt och yttre påtryckningar reformer i sina ekonomier i riktning mot marknadsekonomi. Skuldavskrivning användes som ett marknadskorrigt instrument i en ömsesidig process för sanering och reformering, som inte hade varit möjlig om biskoparnas recept för ensidig skuldavskrivning då hade tillämpats.

Det samlade långfristiga nettoresursflödet till u-länderna — offentlig och privat nettoutlåning, bistånd och utländska direktinvesteringar — uppskattades enligt Världsbanken ha ökat från 158 miljarder dollar 1992 till 177 miljarder 1993. Huvuddelen av ökningen kan förklaras som en ökning i privata flöden i form av ökad privat långivning och ökade direktinvesteringar (förhoppningen med de senare är givetvis att de i långt högre grad än tidigare långivning till regeringar skall knytas till projekt med avkastning, snarare än att gå till konsumtion och subventioner).

De totala nettotransfereringarna till u-länderna — nettoresursflödet minus räntebetalningar och hemtagna vinster på utländskt kapital — beräknas öka från 80 miljarder dollar 1992 till 92 miljarder dollar 1993, en något annan bild än den biskoparna ger.

Många länder har under det gångna decenniet förbättrat sin situation, men de allra fattigaste länderna, företrädesvis i Afrika (sub-sahara), är fortfarande inspärade i gäldstugan. The Economist vamar också för tron att skuldkrisen har botat banker och andra finansorgan från hjordinstinkten, deras visade förkärlek för att hellre ha kollektivt fel än att vara omoderna och ha rätt.

Trots omfattande skuldåtgärder fortsätter också u-ländernas totalskulder än så länge att öka. Inräknat för Sovjetunionens skulder ökade de från 1 660 miljarder dollar 1992 till 1 770 miljarder dollar år 1993, med drygt 6 procent. De allra fattigaste länderna (highly indebted low-income countries, enligt Världsbankens klassificering) hade 1992 en åttondel av dessa skulder, cirka 200 miljarder dollar.

Men hur meningsfulla är dessa totalsiffror i en mer sofistikerad analys; vad säger det om framtiden att klumpa ihop ett land under marknadsekonomisk utveckling i Asien eller Latinamerika med helt biståndsberoende och krigshärjade länder i Afrika?

Om svenskt medvetande

Enligt regeringen (prop 1993/94:100, bil 4, s 54) är den internationella skuldkrisen nu över och de stora gäldenärerna hotar inte längre det internationella finansiella systemet genom betalningsinställelser. Däremot är skuldsituationen för de fattigaste länderna fortsatt svår. Deras skuldsättning är inte stor i absoluta tal, men är i många fall mycket betungande i förhållande till de enskilda ländernas betalningsförmåga.

Framstegen i skuldstrategin har varit otillräckliga och ytterligare åtgärder för att en hanterlig skuldbörda skall kunna uppnås är nödvändiga, skrev regeringen och aviserade (s 68) utöver finansiella insatser även nu under våren ett seminarium i Geneve (19-20 maj), ett samarrangemang mellan den svenska och den schweiziska regeringen. Avsikten är att där diskutera de fattigaste ländernas skuldproblem och analysera effektiviteten av olika skuldlättnadsåtgärder — ett av många exempel på det internationella ekonomiska samfundets aktivitet i frågan.

Biskoparna är heller inte ensamma om att reagera mot själva kärnan i skuldproblematiken — förhållandena i de fattigaste länderna. I årets budgetproposition skriver regeringen (s 51):

En miljard människor i världen lever idag i djup fattigdom och har ofta inte mat för dagen. Särskilt är detta, liksom många andra jämförbara frågor, ett kvinnoproblem — två analfabeter av tre är kvinnor. Väpnade konflikter skakar mer än 50 länder och 35 miljoner människor är på flykt. Under den tid det tar att läsa detta stycke föds det hundra barn, 96 i u-länder och fyra i i-länder. Relationen mellan inkomsterna i den rikaste femtedelen av mänskligheten och den fattigaste uppskattas till en på 150.

Den tunga skuldbördan i många u-länder utgör, skriver regeringen vidare (s 53), ett allvarligt hinder för ekonomisk och social utveckling. För att länderna skall ta sig ur skuldkrisen krävs att de för en konsekvent ekonomisk politik som kan främja utveckling och tillväxt. Det är också viktigt att de länder, som genomför ekonomiska reformer, stöds i sina ansträngningar genom ökade resursflöden och skuldlättnader.

Oron för u-ländernas växande skuldbörda är heller inte ny i den svenska debatten. Redan 1966 varnade t ex en rapport från Timbros föregångare Utredningsbyrån för samhällsfrågor för att "u-ländernas växande skuldbörda inger allvarliga farhågor". U-länder med enorma skulder och stora fasta återbetalningsskyldigheter kommer efter konventionella mått att vara föga kreditvärdiga. Om den offentliga hjälpen någon gång i framtiden kommer att upphöra, hette det i rapporten, är det svårt att tro annat än att nästa fas skulle bestå i moratorium på förfallande skulder. I rapporten drogs slutsatsen att "fyllandet av biståndsbehovet genom fortsatt långivning netto med för allvarliga problem" (se även t ex Rolf Englund: Den stora bankkrisen, Timbro 1983, och P T Bauer: Biståndsmynen, Timbro 1984).

I själva verket har många röster från höger till vänster under de gångna decenniernas biståndsdebatt tagit sin utgångspunkt i skepsis just mot konsekvenserna av stora kreditöverföringar från stat till stat. De skeptiska har då ofta kritiserats för att strunta i de fattiga och vara utvecklingsfientliga, en kritik som hörts inte minst från de kretsar som nu så bekymras över denna skuldsättning och låtsas som om de vore de första att inse problemen! Förutom de närmast ansvariga statliga finansinstitutioner som har till uppgift att dagligdags hantera internationella skuldfrågor kan motsvarande privata institutioner bidra till en mer

sofistikerad analys. Rutger Palmstierna, Skandinaviska Enskilda Bankens läroverksexpert, föreslår i en artikel under publicering införande av ett avkastningskrav på nya resursöverföringar till utländerna, förslagsvis en procents real avkastning, som ett nytt enprocentsmål.

Palmstiernas huvudtes är att de massiva resursöverföringarna bör upphöra och ersättas med överföring av kunskaper samt hjälp med uppbyggnad av institutioner som rättsväsen och äganderättens institutioner. De biståndsdrabbade ländernas utlandsskulder är i dag så stora i förhållande till deras ekonomier att varje ansats från deras sida att stå på egna ben omöjliggörs. Palmstierna påpekar att huvuddelen av de fattigaste och mest skuldsatta ländernas skulder inte är till banker i väst utan till regeringar, och att skulderna sålunda huvudsakligen är biståndskrediter och statsgaranterade export-krediter (och räntor på dessa som vid omförhandlingarna lagts till skulden). Enligt Palmstierna borde därför i-länderna, samtidigt som de avvecklar de massiva resursöverföringarna, även avveckla dessa skulder.

Med detta sätt att tänka understryks att avskrivning av skulder kan ses som ett av flera sätt att överföra bistånd. Då måste kostnaderna för skuldavskrivning tas från andra biståndsinsatser. Det är inte självklart att den ena formen av bistånd är bättre eller sämre. Det kan vara så att skuldavskrivning gör lika mycket nytta och ger mindre skadeeffekter än andra former av bistånd. (Ett sidoprovblem är vilka länder som skall komma ifråga och vilka motprestationer. Få torde väl idag förespråka ensidig skuldavskrivning från Sveriges sida gentemot t ex Nordkorea?).

Om svenska insatser

För budgetåret 1993/94 återfinns anslagen i statsbudgeten under punkten C 4: Stöd till ekonomiska reformer och skuldlättnader. Anslaget upptas (s 177) med jämt en miljard kr, en fördubbling från 500 milj kr året innan. Huvuddelen av det svenska betalningsbalansstödet går till Afrika söder om Sahara, där majoriteten av de fattigaste, mest skuldyngda länderna finns. De svenska medlen kanaliseras främst via Världsbankens särskilda program för Afrika, SPA. De huvudsakliga mottagarna har varit Tanzania, Mocambique, Zambia, Uganda, Zimbabwe, Ghana och det senaste året Etiopien. Det finns dock viktiga mottagarländer även utanför Afrika, tilläggs det, t ex Nicaragua, Bolivia och Vietnam.

Det svenska betalningsbalansstödet utgår dels som importstöd, dels i form av skuldlättnader. Importstödet, skriver regeringen (s 178), "är en biståndsform som bidrar till framväxten av en privat sektor i mottagarlandet", under förutsättning bl a av att "valuta-fördelningen inte är centralstyrd eller förenad med subventioner till importören", varvid det är viktigt att denne betalar "fullt motvärde" till statskassan i lokal valuta. Regeringen anser att "obundet importstöd till marknadsbaserade valutafördelningssystem" även fortsättningsvis bör utgöra en betydande insats från anslaget. Men stödet lämnas inte utan villkor. Det lämnas i regel i samråd med Världsbanken, vars studier enligt regeringen visar (s 181) att metoden genom att "komma till rätta med tidigare snedfördehingar i ekonomin, t ex genom devalvering till en växelkurs som motsvarar marknadsvärdet, har visat sig vara särskilt betydelsefull för att stimulera produktion och export".

Skuldlättnader görs på olika sätt. En metod är att Sverige hjälper till att betala det fattiga landets skulder till Världsbanken, IMF eller regionala utvecklingsbanker. Dessa lån kan inte omförhandlas eller nedskrivs och om betalningarna inte sköts enligt avtalet avstängs landet från vidare lån. Bland de länder som under senare år haft betydande betalningseftersläpningar märks Nicaragua, Vietnam, Zambia och Peru.

Genom att bilda en sk stödgrupp kan extraordinära resurser mobiliseras från biståndsgivarna. I den av utrikesdepartementets biståndsavdelning utgivna skriften "Svensk bistånd 1992/93" berättas (s 223) att Sverige har deltagit i stödgruppsfinansiering för Guyana, Peru, Vietnam och Kambodja.

Sverige har redan skrivit av de biståndskrediter som under 60- och 70-talen gavs till de fattigaste länderna. De fordringar som den svenska staten idag har på u-länder är dels offentligt garanterade exportkrediter (misskötta och därför övertagna av Exportkreditförmåden, EKN) och utvecklingskrediter, dels s k u-krediter lämnade av BITS. De senare består av en gåvodel (finansierad med biståndsmedel) och en del finansierad på marknaden.

De skuldtungda u-länder som genomför reformer på ett sätt som godkänns av IMF kan få sina mellanstatliga skulder nedskrivna av de långgivande länderna vid överläggningar i Parisklubben. Hälften av de förfallande beloppen avskrivs nu vid omförhandlingen, enligt de s k utvidgade Toronto-villkoren, överenskomna vid G7-ländernas toppmöte där.

En tredjedel av denna avskrivning finansieras med betalnings-balansstöd, resten täcks av EKN-systemet. Därutöver används betalningsbalansstöd för att täcka en del av de räntebetalningar som skuldlandet skall göra enligt omförhandlingsavtalet. De nordiska länderna förordar "upp till 80 procents avskrivning av den utestående bilaterala skulden för vissa länder".

Sverige hjälper även till att reglera de icke statsgaranterade banklånen som fattiga länder har. Bankerna och andra köper och säljer dessa skulder på en andrahandsmarknad, ofta till mycket låga kurser, kanske 5-20 procent av det nominella värdet. Genom biståndsfinansierade skuldåterköp blir alla glada; Sverige uppfyller en del av sitt utbetalningsmål, skuldlandet kan riva sönder en skuldsedel och banken (eller den som senast ägt skuldsedeln) har kanske gjort en mindre dålig affär än annars. Sverige har bidragit till skuldåterköp för Bolivia och Mocambique på detta sätt och under det närmaste året avser Sverige att bidra till liknande operationer för ytterligare tre låginkomstländer.

Härvid är sekretessen viktig och svår. Priset på olika länders skuldsedlar som handlas av JP Morgan och andra banker påverkas ju av skiftande bedömningar om sannolikheten för bl a sådana biståndsfinansierade skuldåterköp.

Om svenska företag skall sälja varor som kan vara till nytta för u-länder, t ex lastbilar, kraftverk och telefonsystem, eller bygga hamnar och flygfält, kan företaget mot en smärre avgift försäkra sin fordran på köparlandet hos EKN. Om det mot förmodan senare skulle visa sig att landet ifråga inte sköter sina betalningar övertar EKN (och därmed skattebetalarna) företagets fordran. Företaget får betalt av EKN och EKN kräver i sin tur köparlandet.

EKNs förluster räknas inte in i biståndet. Dock kan biståndsmedel användas för att betala ett u-lands skuld till EKN och då räknas det som bistånd.

Av budgetpropositionen framgår (s 215 ff) att den av riksdagen fastställda totala ramen för exportkreditgarantier uppgår till 70 miljarder kr, varav 25 har reserverats för s k n-garantier och 45 för s k LT-garantier. Med n-garantier avses normala garantier, medan LT-systemet (long term) lägger "särskild vikt vid det svenska samhällsintresset". (Det som är bra för Scania, Volvo, Ericsson, Skanska och ABB är bra för Sverige).

Ramutnyttjandet uppgick den 30 juni 1993 till c:a 16,4 miljarder kr för n-garantier och c:a 30 miljarder kr för LT-garantier. EKN har i skrivelser till regeringen den 14 oktober 1993 och den 12 november 1993 inkommit med underlag för bedömning av verksamheten och regeringen biföll EKNs begäran om en höjning av den av riksdagen fastställda ramen till 30 respektive 60 miljarder kr.

Även via biståndsorganet BITS förmedlas utvecklingskrediter, under budgetåret 1992/93 tolv krediter motsvarande en total utlåning om c:a 3 miljarder kr, varav gåvoandelen utgör en tredjedel.

Som framgår av denna sammanställning är det alltså inte så att inget görs åt de fattigaste ländernas skuldsituation.

Slutord

Det är ett stort problem för varje rättänkande människa att så många av jordens människor lever under usla materiella villkor.

Ekonomisk tillväxt är i dagens u-länder lösningen på fattigdomens problem, liksom det har varit för dagens rika och gårdagens fattiga länder. Som historien har visat är marknadsekonomi över lägsen andra kända system för materiell utveckling. En väsentlig anledning till marknadsekonomins förmåga att mobilisera befintliga resurser och få dem att växa är den

"osynliga handen", d v s den spontana ordning som under marknadskonforma lagar och institutioner får människor att av idéer, kapital och råvaror skapa mervärde.

Långt in på 80-talet var det många, inte minst i västländerna, som trodde att det fanns en annan väg — socialismens väg — till välfärd. Dessa människor ville hjälpa de nyligen självständiga länderna på den socialistiska vägen till välfärd. Genom u-hjälp som byggde på och ledde till statlig styrning av ekonomin skulle välfärden växa, trodde man. Men biståndet har inte varit så framgångsrikt som många har hoppats. Enighet råder om behovet av katastrofinsatser. Men det råder delade meningar om det har visat sig att u-landsbiståndet som helhet har gjort mest skada eller nytta.

En utgångspunkt för ett resonemang om skuld — ekonomisk och moralisk — kan vara tanken att människan alltsedan hon åt av Kunskapens frukt har ansvar för sina gärningar. Detta tar sig bl a uttryck i förhållandet att myndiga vuxna, till skillnad från barn och omyndigförklarade, kan och får sätta sig i skuld genom att ingå avtal. I konsekvens av detta gäller satsen att avtal bör hållas, annars upphör rätten till skuldsättning.

Om en fordringsägare avskriver en fordran med motiveringen att det ändå inte finns något att hämta är det ett affärsmässigt konstaterande utan särskild moralisk halt. Om han efterskänker en fordran även om det finns något att hämta är det fråga om en gåva och skall vid moralisk bedömning ställas mot givandet av en lika stor gåva till någon som dessförinnan inte har satt sig i skuld.

Läget kan bli mer komplicerat om långgivaren är t ex Exportkredit-nämnden i ett industriland och låntagaren är ett fattigt afrikanskt lands missköta industri- och utvecklingsministerium under en diktatorisk regim som har förhindrat privat företagsamhet men där-emot lånat utomlands till ett stålverk av typ skrytbygge utan värde, där utrustningen köpts på kredit med hjälp av den statliga Export-kreditnämnden som garanterat den fordran som leverantören av stålverket har skaffat sig genom att muta en tjänsteman i det afrikanska landets administration.

Här finns många problem, men de handlar om andra saker; om mutor och bestickning och diktatur och planhushållning — inte om ensidig eller ömsesidig skuldavskrivning som biståndsform.